

1. ТЕОРІЯ ТА ІСТОРІЯ ДЕРЖАВИ І ПРАВА. ІСТОРІЯ ПОЛІТИЧНИХ І ПРАВОВИХ ВЧЕНЬ. ФІЛОСОФІЯ ПРАВА

DOI:10.35774/app2022.02.006
УДК 94(477) "1932/1945": "2014/2022"

Ігор Гонак,
кандидат економічних наук,
кафедра міжнародної економіки
Західноукраїнського національного
університету
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-7427-1415>

ОКРЕМІ АСПЕКТИ ДОСЛІДЖЕННЯ АНТИФАШИСТСЬКОГО РУХУ В КАРПАТСЬКІЙ УКРАЇНІ ПІД ЧАС ДРУГОЇ СВІТОВОЇ ВІЙНИ ТА НАСЛІДКИ ВПЛИВУ РОСІЙСЬКОГО ФАШИЗМУ НА УКРАЇНУ ПРОТЯГОМ 2014–2022 РОКІВ

Досліджено особливості проголошення Незалежності 15 березня 1939 р. українською державою на території сучасного Закарпаття та утворення нової держави на карті Європи – Карпатської України. Охарактеризовано особливості угорсько-української війни 15-18 березня 1939 р. Здійснено спробу аналізу впливу українського державного будівництва у Карпатській Україні на українські державотворчі процеси під час російсько-української війни протягом 2014–2022 рр.

Ключові слова: Підкарпатська Русь, Карпатська Україна, Друга світова війна, фашизм, угорський фашизм, угорсько-українська війна, російський фашизм, російсько-українська війна, Організація українських націоналістів, Роман Шухевич.

Бібл.: 19.

Gonak I.

Separate aspects of the study of the anti-fascist movement in Carpathian Ukraine during the Second World War and the consequences of the influence of Russian fascism on Ukraine during 2014-2022

The article examines the features of the declaration of Independence on March 15, 1939 by the Ukrainian state on the territory of modern Transcarpathia and the formation of a new state on the map of Europe - Carpathian Ukraine. The features of the Hungarian-Ukrainian war of March 15-18, 1939 are characterized. An attempt was made to analyze the impact of Ukrainian state building in Carpathian Ukraine on Ukrainian state processes during the Russian-Ukrainian war during 2014-2022.

The Russian-Ukrainian war, which began in 2014, and its conventional component, which began on February

© Ігор Гонак, 2022

24, 2022, sharply pose questions for the Ukrainian people to study the lessons of their own history in order to effectively build Ukrainian statehood. One of the most important lessons of the past, which has many parallels with the modern Russian-Ukrainian war, is the presence of a little-studied page of Ukrainian history of the last century – the proclamation of independence on March 15, 1939 by the Ukrainian state on the territory of the modern Transcarpathian region – Carpathian Ukraine – and its heroic defense against intervention . Fascist Hungary during March 15-18, 1939.

Targets and goals. The main goal and task of scientific research is to prove that the existence of the Hungarian-Ukrainian war in March 15-18, 1939 is a confirmation of the fact that Ukrainians were not and are not fascists.

Methods. In the process of research, in particular, the following methods were used: analysis – to study the object and subject of research; abstract-logical (theoretical generalizations and formulation of conclusions on the analysis of state processes in Carpatho-Ukraine in 1939).

Results. It has been established that the beginning of the conventional confrontation on the European continent in World War II is March 15, 1939 - on this day, the intervention of fascist Hungary against the newly Central European country - Carpathian Ukraine began, and the conventional confrontation between fascist Germany and Poland. was not the beginning of hostilities in Europe in World War II, but the next stage (or continuation). The Ukrainian state on the territory of modern Ukrainian Transcarpathia – Carpathian Ukraine – was the first state in Europe to offer armed resistance to the fascists (in fact, not only to the Hungarian fascists, but also to their allies - the Germans) on the European continent from March 15 to 18, 1939. It has been established that in 1939, members of the OUN, as part of the detachments of the Carpathian Sich, opposed with weapons in their hands against the country with the dominant fascist ideology – Hungary under the leadership of the fascist dictator Horthy, and the socialist Soviet Union in alliance with National Socialist Germany – in 1939. It is proved that modern Russian fascism, in fact, the continuation of the socialist fascism of the Soviet Union and Nazi Germany, continues and embodies the policy of the destruction of Ukrainians in all its manifestations.

Conclusions. The study of the historical experience of the formation of the Ukrainian state of Carpathian Ukraine on the territory of the modern Transcarpathian region highlights the long-term anti-fascist nature of the national state processes that took place in the Ukrainian territories in the middle of the 20th century. and in the second and third decades of the XXI century.

Keywords: Subcarpathian Rus, Carpathian Ukraine, World War II, fascism, Hungarian fascism, Hungarian-Ukrainian war, Russian fascism, Russian-Ukrainian war, Organization of Ukrainian Nationalists, Roman Shukhevych.

Постановка проблеми. В українській та світовій історичній літературі пропонується твердження про те, що Друга світова війна у Європі розпочалась 1 вересня 1939 р. із нападом націонал-соціалістичної Німеччини на Польщу. Проте ця дата піддається сумніву значною кількістю науковців – іноземні фахівці називають датою початку Другої світової війни у Європі і аншлюс Австрії, і Мюнхенську змову 1938 р. [1, с. 77]. Необхідно детально вивчити це складне питання для того, щоб надати реальну, науково обґрунтовану відповідь на питання про час початку збройного протистояння у Другій світовій війні.

Також у публікаціях значної кількості російських та прихильних до Росії авторів стверджується, що українці – фашисти, а росіяни – антифашисти. У нашій статті ми спробуємо спростувати таке твердження та запропонуємо свої аргументи щодо цієї проблеми.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженню особливостей Угорсько-української війни 1939 р. та Російсько-української війни 2014–2022 рр. присвятили свої наукові дослідження значна кількість науковців. Окремі аспекти цих воєн розглядали у своїх наукових працях такі науковці, як: І. Преловська, О. Лисенко, О. Перехрест, В. Мараєв та інші.

Аналізуючи наукові праці вчених щодо особливостей Угорсько-української війни 1939 р. та Російсько-української війни 2014–2022 рр., зазначимо, що наукові дослідження на цю тему не можна визнати достатньо ґрунтовними і тематика потребує подальших опрацювань та наукових досліджень.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. У загальновідомій історичній науці переважно стверджується, що збройне протистояння у Другій світовій війні розпочалась із Німецько-польської війни 1 вересня 1939 р., проте ми вважаємо, що Друга світова війна розпочалась 14-15 березня 1939 р. із Угорсько-української війни.

Мета (цілі і завдання) дослідження. Основні завдання статті – довести, що наявність Угорсько-української війни у 1939 р. підтверджує той факт, що українці не були і не є фашистами.

Виклад основного матеріалу дослідження. Для розуміння та обґрунтування відсутності толерування фашистської ідеології національно-визвольним рухом в Україні у кінці 30-х – на початку 50-х років може допомогти визначення дати реального початку збройного протистояння у Другої світовій війні у Європі.

Науковці називають різні дати початку Другої світової війни. Такою датою вважають дату підписання Мюнхенської угоди 30 вересня 1938 р., за результатами якої з 1 до 10 жовтня 1938 р. від Чехословаччини до Німеччини було передано Судетську область та Німецьку Богемію, а це значний економічний та оборонний потенціал, понад сорок тисяч квадратних кілометрів площі та близько чотирьох мільйонів осіб населення. І це площа і населення без врахування територіальних претензій Угорщини, яка 2 листопада 1938 р. анексувала південну частину Карпатської Русі (площею близько півтори тисячі квадратних кілометрів та населенням біля 170 тисяч осіб із найбільшими містами краю – Мукачевом, Береговом та Ужгородом) та Словаччини, і Польщі, яка 30 вересня 1938 р. анексувала Заолжя – частину Тешинської області в Сілезії та незначні території Північної Словаччини з населенням близько чверті мільйона осіб та сукупною площею понад тисячу квадратних кілометрів [2].

Результатом Мюнхенської угоди також було визнання урядом у Празі автономії Словаччини і Підкарпатської Русі. Отже, у жовтні 1938 р. українське Закарпаття отримало самоуправління, яке йому гарантували Сен-Жерменською угодою, підписаною ще у 1919 р. Справою підтримки спроби побудови перейнялись українці з різних регіонів – з кінця 1938 р. на територію Закарпаття прибула значна кількість української молоді із різних країн Європи для надання допомоги у побудові нової української автономії і в перспективі нової країни.

У 1939 р. у ніч з 14 на 15 березня німецька армія розпочала окупацію Чехії і зробила це без опору з боку уряду Чехословаччини, а фашистська Угорщина, союзник Німеччини, почала окупацію Карпатської України [3].

15 березня 1939 р. Сойм (Парламент Карпатської Русі), який перебував у столиці Карпатської Русі – місті Хуст – отримавши оперативну інформацію про окупацію території Чехії, що ще була незалежною після «Мюнхенської змови», та проголошення державної незалежності Словаччиною, проголосував за утворення нової незалежної країни – Карпатської України. У новій країні була державна мова – українська, прапор – синьо-жовтий, державний гімн – «Ще не вмерла Україна...», державний герб – зображенням червоного ведмеда, синіх і золотих смуг та тризуба з хрестом на середньому зубі, були створені збройні сили країни. Тобто, 15 березня 1939 р. було створено українську державу на території Закарпаття [3].

На відміну від Чехії, яка здалася без бою німецьким фашистам, держава Карпатська Україна чинила жорсткий військовий опір сорокатисячному угрупованню окупантів фашистської Угорщини. Карпатська Січ – армія Карпатської України – налічувала лише близько 15 тисяч погано озброєних бійців. На озброєнні Січі нараховувалось 12 тисяч гвинтівок, біля п'яти тисяч пістолетів, а в групі «Хуст» – 15 танків. «Першу скрипку» у створенні закарпато-українських збройних сил відіграв «Провід українських націоналістів», який був складовою частиною Організації Українських Націоналістів (ОУН) [4]. Тобто ОУН фактично воювала проти фашистів у складі української армії.

Серед офіцерів Карпатської Січі, крім місцевих жителів, була значна кількість вихідців з Галичини – Зенон Косак і, зокрема, Роман Шухевич [5]. Ми маємо констатувати, що Роман Шухевич воював проти фашистів не тільки в складі Української повстанської армії (УПА) у 40-х роках ХХ ст., а й у лавах регулярної української армії Карпатської України у 1939 р.

До 18 березня 1939 р. протягом чотирьох днів Угорсько-Української війни Карпатська Січ втратила три тисячі бійців. Вже після остаточного придушення української оборони угорці визнали, що зіткнулися з надзвичайно завзятим опором – Україна на початку Другої світової війни першою у Європі здійснила потужний збройний опір фашистським загарбникам.

Отже, Українська держава на території сучасного Закарпаття – Карпатська Україна – проіснувала, фактично, тільки з 15 до 18 березня 1939 р. – всього кілька днів, але ми повинні розуміти і пам'ятати, що Карпатська Україна була першою державою в Європі (не територією, а саме державою), яка чинила озброєний опір фашистам. Тобто не Польська держава першою чинила збройний опір фашистам у вересні 1939 р., а Українська держава у березні 1939 р. – за півроку до вторгнення союзницьких німецько-російських військ у вересні 1939 р. у Польщу.

Інші українські землі на Заході України також піддалися агресії. 23 серпня 1939 р. було укладено Договір про ненапад між Радянським Союзом та Німеччиною (Пакт Молотова – Ріббентропа) і соціалістичний Радянський Союз став співником [6] націонал-соціалістичного Третього Рейху – соціалістичні Росія (Путін стверджує, що Радянський Союз був «історичною Росією» [7]) та Німеччина разом здійснили збройну агресію проти Польської держави у вересні 1939 р. Основним підґрунтям цього договору є такі фактори: наявність соціалістичної тоталітарної ідеології в обох країнах; подібне ставлення німців до євреїв

і слов'ян та росіян до українців, кримських татар, чеченців та інших народів; проведення експансіоністської політики.

Після програшу націонал-соціалістичної Німеччини була проведена денацифікація і ця країна протягом багатьох десятиліть проводила дружню політику щодо колишніх ворогів, а Росія функціонувала у режимі конфронтації та зневаги щодо вільних демократичних країн та безпосередніх сусідів. Це триває до 2022 р. і апогеєм цієї політики є ставлення Російської Федерації до України, яке охарактеризовано у статті «Что Россия должна сделать с Украиной», що опублікована в агенції «РИА Новости».

У статті пропонується Росії провести «деукраїнізацію» та «деєвропеїзацію» України і навіть назву країни «Україна» викоринити [8]. Також у ній вважається позитивом загибель максимальної кількості українських громадян у Російсько-українській війні. Ця стаття – це фактично відкритий маніфест російського фашизму, мета якого – геноцид Українського народу. Факти геноциду такі:

По-перше. Росіяни, у 1920-х роках, окупувавши Україну, розпочали ліквідацію Православної церкви України. Її повністю ліквідували у 1937 р. та вбили митрополитів української церкви [9, с. 31]. Окупувавши Західну Україну, після закінчення Другої Світової війни росіяни знищили Греко-Католицьку Церкву України. Подібне росіяни творять і зараз – з початку окупації Криму у 2014 р. до початку 2022 р. кількість парафій Православної Церкви України в Криму під тиском російських окупантів зменшилася у понад 8 разів, а кількість священнослужителів – у більш ніж 3 рази [10].

По-друге. Українці програли війну за незалежність України в 1917–1920 р. і наслідком цього став штучний голод 1932–1934 рр., організований Росією, і демографічні втрати України від цього голодомору становили 4,5–10,5 млн українців [11]. У 1932–1934 рр. від штучного голодомору померло не менше 13% населення України – загинув кожний восьмий громадянин країни. Фактично майже в кожній родині хтось не помер від штучного голодомору.

По-третє. Під час російської окупації Західної України у 1939–1941 рр. росіяни депортували з Галичини 400 тис. українців та втрати лише одного Львова від депортацій оцінюються у 100 тис. українців [12]. Загалом із колишніх польських територій депортували приблизно 1,2 млн осіб, або 10% місцевого населення [13, с. 11]. Це була трагедія, подібна за масштабами до тієї, що відбулась під час Голодомору – майже в кожну родину російські окупанти принесли горе.

По-четверте. У 1949 р. поблизу одного з колимських концтаборів за наказом Москви живцем утоплено в болоті близько трьох тисяч українських дівчаток віком 12–14 років, мотивуючи вбивство українських дітей тезою, «щоб не було кому народжувати бандерівців» [14]. Те саме роблять росіяни і зараз, піддаючи жорстокому бомбардуванню пологовий будинок із вагітними жінками [15], драмтеатр та спорткомплекс, у бомбосховищі яких ховалися тисячі дітей та жінок у Маріуполі [16]. Російські окупаційні війська розстріляли з танку будинок для літніх людей у Кременній Луганській області, де загинуло 56 людей [17]. Росіяни розстрілювали українців прямо на вулицях у Бучі. Це геноцид росіянами українців.

По-п'яте. Історія пам'ятає, що росіяни зробили з німцями в 1945 в окупованому Берліні. У Берліні згвалтували 100 тисяч жінок [18]. А в окупованій Східній Європі багато міст. Наразі росіяни гвалтують українок на окупованих територіях, наприклад в окупованому Херсоні [19], Бучі та інших містах.

У статті Путіна «Про історичну єдність росіян та українців» стверджується, що Україна ніколи не існувала і не існує, тому ми розуміємо, що якщо дати можливість сучасним російським фашистам окупувати її, то він згвалтує матір, дружину, сестру та доньку українця, вивезе до Сибіру і втопить або вморить твою сім'ю голодом і уб'є твою душу, вбивши твою церкву.

Висновки. Провівши дослідження, ми маємо можливість зробити такі висновки.

1. Початком збройного протистояння на теренах Європи у Другій світовій війні є 15 березня 1939 р. – у цей день розпочався напад фашистської Угорщини на Карпатську Україну, а також напад фашистської Німеччини на Польщу. 1 вересня 1939 р. був не початком збройного протистояння у Другій світовій війні у Європі, а наступним його етапом (чи продовженням). Українська держава Карпатська Україна була першою державою в Європі, яка чинила збройний опір фашистам (фактично, не тільки угорським фашистам, а й їхнім союзникам – німцям) на європейському континенті в березні 1939 р.

2. У 1939 р. члени Організації українських націоналістів у складі Карпатської Січі воювали проти країни, яка сповідувала фашистську ідеологію – «Хортистської» Угорщини, а соціалістичний Радянський Союз (за словами Путіна – «Історична Росія») разом зі своїм союзником – націонал-соціалістичною Німеччиною – воювали проти Польської держави у вересні 1939 р., складовою якої була українська Волинь та Східна Галичина.

3. Сучасний російський фашизм, який є, фактично, продовженням соціалістичного фашизму Радянського Союзу та Нацистської Німеччини, втілює політику знищення українства у всіх його виявах.

4. Тематика дати початку Другої світової війни та наявності фашизму чи антифашизму в Україні та Росії є дискусійною та потребує подальшого наукового осмислення та опрацювання.

Список використаних джерел

1. Лисенко О. Є. Початок Другої світової війни та Україна в сучасному науковому дискурсі. Вісник НАН України, 2019, № 12. С. 71–79. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vnanu_2019_12_11 (дата звернення 29.03.2022 року)
2. Мараєв В. Мюнхенська «змова» і доля України. Український інтерес, 30.09.2021. URL: <https://uain.press/articles/myunhenska-zmova-dolya-ukrayiny-957388> (дата звернення 29.03.2022 року)
3. Довбня В. Проголошення Незалежності Карпатської України. Національна академія внутрішніх справ, 27.03.2014. URL: <https://www.naiiu.kiev.ua/news/progoloshennya-nezalezhnosti.html> (дата звернення 30.03.2022 року)
4. Карпатська Січ, або Невідома війна в Карпатах. Закарпаття онлайн, 04 грудня 2008. URL: <https://zakarpattya.net.ua/News/31022-Karpatska-Sich-abo-Nevidoma-viina-v-Karpatakh> (дата звернення 29.03.2022 року)
5. Вегеш Н. Величие и трагедия Карпатской Украины. ZN,UA, 12 марта 2004. URL: https://zn.ua/SOCIUM/velichie_i_tragediya_karpatskoj_ukrainy.html (дата звернення 31.03.2022 року)
6. Хофман С. Ю. Вторая мировая война: как все начиналось. DW, 01.09.2021. URL: <https://www.dw.com/ru/vtoraja-mirovaja-vojna-kak-vse-nachinalos/a-17889147> (дата звернення 01.04.2022 року)
7. Путин назвал развал СССР “распадом исторической России” и вспомнил, как таксовал. Украинская правда, 13 декабря 2021. URL: <https://www.pravda.com.ua/rus/news/2021/12/13/7317179/> (дата звернення 03.04.2022 року)
8. РИА «Новости» опубликовало статью «Что Россия должна сделать с Украиной» с призывами к «деукраинизации» и уничтожению нашего нацсознания. СКРИНШОТ. ЦЕНЗОР.НЕТ, 04.04.2022. URL: https://sensor.net/ru/news/3331176/ria_novosti_opublikovalo_statyu_chno_rossiya_doljna_sdelat_s_ukrainoyi_s_prizyvami_k_deukrainizatsii (дата звернення 05.04.2022 року)
9. Преловська І. Переслідування та ліквідація УАПЦ (УПЦ) (1921–1938 рр.). Огляд архівно-кримінальних справ ГДА СБ України та ЦДАГО України. 2009. С. 26–48. URL: http://history.org.ua/JournALL/gpu/gru_2009_32_1/4.pdf (дата звернення 05.04.2022 року)
10. Кіккас М. Переслідування ПЦУ в Криму є системними та послідовними. Православна церква України, 09 лютого 2022 року. URL: <https://www.pomisna.info/uk/vsi-novyny/peresliduvannya-ptsu-v-krymu-ye-systemnymu-ta-poslidovnymu/> (дата звернення 01.04.2022 року)
11. Демографічні втрати від Голодомору становили щонайменше 4,5 мільйона – науковці. УКРІНФОРМ, 25.11.2021. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-society/3357592-demograficni-vtrati-vid-golodomoru-stanovili-sonajmense-45-mln-naukovci.html> (дата звернення 02.04.2022 року)
12. Радянський період 1939–1941 рр. Тюрма на Лонцького. Національний музей-меморіал жертв окупаційних режимів. URL: http://www.lonckoho.lviv.ua/istoriya/istoriya-vyaznytsi/radyanskyj-period-1939-1941-гг#_ftn18 (дата звернення 01.04.2022 року)
13. Лисенко О. Є., Перехрест О. Г. Демографічні втрати України у роки Другої світової війни. До 70-ї річниці Перемоги над нацизмом у Європі. 2015. С. 8–34. URL: <https://archives.gov.ua/wp-content/uploads/02-5.pdf> (дата звернення 05.04.2022 року)
14. Димидівська М. Три тисячі українських дівчаток втопили живцем у болоті на Колимі. Вісник, 25 серпня 2019. URL: <https://visnyk.lutsk.ua/news/ukraine/43617-tisyachi-ukrayinskikh-divchatok-vtopili-zhivtsyem-u-boloti-na-kolimi/> (дата звернення 06.04.2022 року)
15. Лавров признался, что Россия сознательно разбомбила роддом в Мариуполе. Украинская правда, 10 марта 2022. URL: <https://www.pravda.com.ua/rus/news/2022/03/10/7330042/> (дата звернення 28.03.2022 року)
16. Кульбачный А. В Мариуполе оккупанты разбомбили драмтеатр и спорткомплекс, где прятались беременные женщины и дети. Forbes, 16 марта 2022. URL: <https://forbes.ua/ru/news/u-mariupoli-okupanti-rozbombili-dramteatr-ta-sportkompleks-de-khovalisya-vagitni-zhinki-i-diti-16032022-4734> (дата звернення 16.03.2022 року)

17. На Луганщині окупанти впритул розстріляли будинок престарілих, 56 людей загинули. День, 20 березня 2022. URL: <https://day.kyiv.ua/uk/news/200322-na-luganshchyni-okupanty-vprytul-rozstrilyaly-budynok-prestarilyh-56-lyudey-zagynuly> (дата звернення 20.03.2022 року)
18. Изнасилование Берлина: неизвестная история войны. BBC NEWS, 24 сентября 2015. URL: https://www.bbc.com/russian/international/2015/09/150924_gape_of_berlin (дата звернення 01.04.2022 року)
19. На Херсонщині росіяни згвалтували вагітну дівчину та бабусю. УКРІНФОРМ, 08.04.2022. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-ato/3451744-na-hersonsini-rosiani-zgvaltuvali-vagitnu-divcinu-ta-babusu.html> (дата звернення 08.04.2022 року)

References

1. Lysenko, O. Ye. (2019). Pochatok Druhoyi svitovoyi viyny ta Ukrayina v suchasnomu naukovomu diskursi (stenohrama naukovoyi dopovidi na zasidanni Prezydiy NAN Ukrayiny 9 zhovtnya 2019 r.) [The beginning of the Second World War and Ukraine in modern scientific discourse (transcript of a scientific report at a meeting of the Presidium of the NAS of Ukraine on October 9, 2019)]. *Visnyk Natsional'noyi akademiyi nauk Ukrayiny - Bulletin of the National Academy of Sciences of Ukraine*, 12, 71-79. Retrieved from http://nbuv.gov.ua/UJRN/vnanu_2019_12_11 [in Ukrainian].
2. Marayev, V. (2021). Myunkhenska «zmova» i dolya Ukrayiny [The Munich «conspiracy» and the fate of Ukraine]. *Ukrayinskyi interes – Ukrainian interest*. Retrieved from <https://uain.press/articles/myunhenska-zmova-dolya-ukrayiny-957388> [in Ukrainian].
3. Dovbnya, V. (2014). *Proholoshennya Nezalezhnosti Karpat-s'koyi Ukrayiny [Proclamation of Independence of Carpathian Ukraine]*. *Natsionalna akademiya vnutrishnikh sprav*. Retrieved from <https://www.naiu.kiev.ua/news/progoloshennya-nezalezhnosti.html> [in Ukrainian].
4. Karpatska Sich, abo Nevidoma viyna v Karpatakh [Carpathian Sich, or the Unknown War in the Carpathians] (2008, December, 04). *Zakarpattya onlayn*. Retrieved from <https://zakarpattya.net.ua/News/31022-Karpatska-Sich-abo-Nevidoma-viina-v-Karpatakh> [in Ukrainian].
5. Vegesh, N. (2004). Velichiye i tragediya Karpatskoy Ukrainy [Greatness and tragedy of the Carpathian Ukraine]. *ZN,UA*. Retrieved from https://zn.ua/SOCIUM/velichie_i_tragediya_karpatskoy_ukrainy.html [in Ukrainian].
6. Khofman, S. Yu. (2021). Vtoraya mirovaya voyna: kak vse nachinalos' [World War II: how it all began]. *DW*. Retrieved from <https://www.dw.com/ru/vtoraja-mirovaja-voyna-kak-vse-nachinalos/a-17889147> [in Russian].
7. Putin nazval razval SSSR «raspadom istoricheskoy Rossii» i vpomnil, kak taksoval [Putin called the collapse of the USSR “the collapse of historical Russia” and remembered how he was taxiing] (2021, December, 13). *Ukrainskaya pravda – Ukrainian Truth*. Retrieved from <https://www.ppravda.com.ua/rus/news/2021/12/13/7317179/> [in Russian].
8. RIA «Novosti» opublikovalo stat'yu «Chto Rossiya dolzhna sdelat's Ukrainoy» s prizyvami k «deukrainizatsii» i unichtozheniyu nashogo natssoznaniya. SKRINSHOT [RIA Novosti published an article «What Russia should do with Ukraine» with calls for «de-Ukrainization» and the destruction of our national consciousness. SCREENSHOT] (2022, April, 04). TSENZOR.NET. Retrieved from https://censor.net/ru/news/3331176/ria_novosti_opublikovalo_statyu_cho_rossiya_doljna_sdelat_s_ukrainoyi_s_prizyvami_k_deukrainizatsii [in Russian].
9. Prelovska, I. (2009). *Peresliduvannya ta likvidatsiya UAPTS (UPTS) (1921–1938 rr.) [Persecution and liquidation of the Ukrainian Autocephalous Orthodox Church (UOC) (1921–1938)]*. Ohlyad arkhivno-kryminal'nykh sprav HDA SB Ukrayiny ta TSDAHO Ukrayiny. 26-48. Retrieved from http://history.org.ua/JournALL/gpu/gpu_2009_32_1/4.pdf [in Ukrainian].
10. Kikkas, M. (2022). *Peresliduvannya PTSU v Krymu ye systemnymy ta poslidovnymy [Persecutions of PCU in Crimea are systematic and consistent]*. *Pravoslavna tserkva Ukrayiny*. Retrieved from <https://www.pomisna.info/uk/vsi-novyny/peresliduvannya-ptsu-v-krymu-ye-systemnymy-ta-poslidovnymy/> [in Ukrainian].
11. *Demografichni vtraty vid Holodomoru stanovyly shchonaymenshe 4,5 mil'yona – naukovtsi [Demographic losses from the Holodomor amounted to at least 4.5 million – scientists]* (2021). UKRINFORM. Retrieved from <https://www.ukrinform.ua/rubric-society/3357592-demografichni-vtraty-vid-golodomoru-stanovili-sonajmense-45-mln-naukovci.html> [in Ukrainian].
12. *Radyanskyi period 1939-1941 rr. [Soviet period 1939-1941]*. Tyurma na Lontskoho. Natsionalnyy muzey-memorial zhertv okupatsiynykh rezhymiv. Retrieved from http://www.lonckoho.lviv.ua/istoriya/istoriya-vyaznytsi/radyanskyj-period-1939-1941-rr#_ftn18 [in Ukrainian].

13. Lysenko, O. Ye., Perekhrest, O. H. (2015). *Demografichni vtraty Ukrainy u roky Druhoyi svitovoyi viyny [Demographic losses of Ukraine during the Second World War]*. Do 70-yi richnytsi Peremohy nad natsyzmom u Yevropi, 8-34. Retrieved from <https://archives.gov.ua/wp-content/uploads/02-5.pdf> [in Ukrainian].
14. Dymydivska, M. (2019). *Try tysyachi ukrayins'kykh divchatok vtopily zhyvtsem u boloti na Kolymy [Three thousand Ukrainian girls drowned alive in a swamp in Kolyma]*. Visnyk. Retrieved from <https://visnyk.lutsk.ua/news/ukraine/43617-tisyachi-ukrayinskikh-divchatok-vtopili-zhivtsyem-u-boloti-na-kolimi/> [in Ukrainian].
15. Lavrov priznalsya, chto Rossiya soznatel'no razbombila roddom v Mariupole [Lavrov admitted that Russia deliberately bombed the maternity hospital in Mariupol] (2022, March, 10). *Ukrainskaya pravda – Ukrainian Truth*. Retrieved from <https://www.ppravda.com.ua/rus/news/2022/03/10/7330042/> [in Russian].
16. Kulbachnyy, A. (2022). V Mariupole okkupanty razbombili dramteatr i sportkompleks, gde pryatalis' beremennyye zhenshchiny i deti [In Mariupol, the invaders bombed the drama theater and the sports complex, where pregnant women and children were hiding]. *Forbes*. Retrieved from <https://forbes.ua/ru/news/u-mariupoli-okupanti-rozbombili-dramteatr-ta-sportkompleks-de-khovalisya-vagitni-zhinki-i-diti-16032022-4734> [in Russian].
17. *Na Luhanshchyni okupanty vprytul rozstrilyaly budynok prestarilykh, 56 lyudey zahynuly [In the Luhansk region, the occupiers shot dead a nursing home, killing 56 people]*. (2022, March, 20). Den'. Retrieved from <https://day.kyiv.ua/uk/news/200322-na-luganshchyni-okupanty-vprytul-rozstrilyaly-budynok-prestarilyh-56-lyudey-zagynuly> [in Ukrainian].
18. Iznasilovaniye Berlina: neizvestnaya istoriya voyny [The Rape of Berlin: An Untold History of the War]. (2015, September, 24). *BBC NEWS*. Retrieved from https://www.bbc.com/russian/international/2015/09/150924_rape_of_berlin [in Russian].
19. Na Khersonshchyni rosiyany zgvaltuvaly vahitnu divchynu ta babusyu [In the Kherson region, Russians raped a pregnant girl and a grandmother]. (2022, April, 8). UKRINFORM. Retrieved from <https://www.ukrinform.ua/rubric-ato/3451744-na-hersonsini-rosiani-zgvaltuvali-vagitnu-divcinu-ta-babusu.html> [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції 10.04.2022.